

נסיעה בכבישי ישי"ע

(תנובה למבתני הרבנים בענין זה, י"צ'ה"י')

בגיליון י' של 'צהר' הובאו מכתבים של מספר רבנים העוסקים בנסיעה בכבישי ישי"ע בתקופה זו. ברצוני להסב את תשומת הלב לעוד מספר נקודות.

א. הסתרת זהות הרכב

מתיישבים שונים נוקטים דרכים מגוונות על מנת לא להיפגע בכבישים. אחת הדרכים היא הסתרת זהות הרכב, כך שלא יבלוט שמדובר ברכב של יהודים. יש המשנים בלילה את הפנסים, יש השמים סימנים המעידים כאילו הרכב שייך לרשת תקשורת ארה"ב, ויש המחליפים את לוחית הזיהוי של הרכב ללוחית המאפיינת כלי רכב של ערבים. האם הדבר ראוי? מצאנו תקדים לדבר וכדלהלן.

בשולחן ערוך (יורה דעה קנ"ג, ב) מובא הדין הבא:

אסור לאדם לומר שהוא עובד כוכבים כדי שלא יהרגוהו. אבל אם כדי שלא יכירוהו שהוא יהודי משנה מלבושו בשעת הגזרה - מותר, כיון שאינו אומר שהוא עובד כוכבים.

הג"ה: ואף על גב דאסור לומר שהוא עובד כוכבים, מ"מ יוכל לומר להם לשון דמשתמע לתרי אפיין, והעובדי כוכבים יבינו שהוא אומר שהוא עובד כוכבים והוא יכוון לדבר אחר. וכן אם יוכל להטעותם, שהם סוברים שהוא עובד כוכבים, שרי וכן בדרך זה... וכל זה לא שרי, רק במקום סכנה.

על כך העיר הש"ך (ס"ק יט):

כתב הב"ח דה"ה כשהולך בדרך ואיכא סכנה לישראל באותן הדרכים טפי מלעובד כוכבים יכול לשנות מלבושו, ובלבד שלא ילבש כלאים. וכן נהגו רוב הסוחרים והולכי דרכים עכ"ל.

והאידינא נהגו כן בכל הדרכים משום דכל הדרכים בחזקת סכנה הם... ואע"ג דבתרומת הדשן שם פסק במקומות שגזרו העובדי כוכבים שלא יעבור שם יהודי באבוד נפשו דאסור ליהודי לשנות בגדיו לילך שם, דלא חשיב סכנה הואיל ומתחילה מכניס עצמו לכך, לעבור דרך אותה מדינה ע"כ שאני התם דאפשר שלא יעבור דרך שם, משא"כ הכא דדרך העולם הוא להיות עוברים ושבים ורוב הולכי דרכים למצוא טרף לנפשם.

מדברי הש"ך למדנו שני עקרונות: הראשון - שניתן לשנות את המלבוש, וקל וחומר שמוותר לשנות את מראה המכונית כך שלא תיראה כמכונית של יהודים. והעיקרון השני הוא שכל זה רק אם אין לו דרך אחרת, אך אם יש דרך ללא

סכנה, הדבר אינו רצוי. אמנם לשנות את מראה המכונית כך שתראה בעלת לוחיות של מדינה זרה הדבר יותר פשוט, שהרי יכול למשל יהודי להחזיק מכונית עם סמל של קנדה, ואין הדבר אומר שהוא גוי, כך שיש כאן לשון המשתמעת לשתי פנים, אך אם שם לוחית ערבית הדבר אומר בבירור שהוא גוי. אמנם גם בכך נראה שאין בעיה כיון שהמוסלמים אינם נחשבים לעובדי עבודה זרה. על כל פנים למדנו שאין כל חדש תחת השמש, והסכנה בדרכים ליהודים היא מקדמת דנא.²

ב. נותני שירותים

בשור"ת המב"ט (ח"א סי' רלז) דן במציאות מיוחדת שהסוחרים לא רצו ללכת לפיזארו והיתה בכך סכנה ליושבי העיר, שנתרו ללא מוצרים חיוניים. ונשאלת השאלה האם אפשר לחייב את הסוחרים ללכת. ואלו דבריו:

ואפילו היתה סכנה ליושבי פיזארו והווי בני טורקיא כאלו עומדים על דמם, כיון שיכולים להצילם בהליכת הסוחרים שם, אין כוח בכולם להכריח את הסוחרים לבדם, דלאו עלייהו לחודייהו רמי לאו דלא תעמוד על דם רעך, אלא אכולהו ישראל דסמיכי להו רמיא כיון דיכולים להצילם בשלוח שם סחורה מדמי כולם, כיון שהסוחרים חוששים שמא יפסידו בהליכתם לשם הרי הם כאלו אינם סוחרים ללכת שם, ומצוה אכולהו רמיא לחזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעך. ..ואם הוא ידוע שיש סכנה חייבים כל הקהילות לסייע לכל סוחר שירצה ללכת ואם יהיה הפסד ח"ו יגבו אחר כך מיושבי פיזארו. נלמד מדבריו שהחובה לספק את השירותים הנדרשים לתושבי יש"ע, אינה מוטלת באופן אישי על כל אחד מספקי הסחורות, טכנאי הטלפון ודומיהם, אלא יש חובה של כלל ישראל לדאוג לתושבי יש"ע. לכן רצוי וראוי שלאותם נותני שירותים תינתן הגנה מאובטחת הכוללת כלי רכב ממוגנים וכדומה.

מבחינה מעשית כיום עובדי בזק וחברת חשמל נוסעים ברכבים ממוגנים, וכך גם דורשים רופאים הבאים לביקורים שאינם תדירים. נראה שיש לכבד רצון זה, ואף ניתן לדרוש את עלות ההסעה מהמועצה האזורית, קופ"ח, או כל רשות אחרת מטעם המדינה, ואין על נותני השירותים או האזרחים הגרים במקומות מסוכנים לשאת לבדם בנטל הכלכלי של מיגון ההסעות. ולעומת יושבי פיזארו שגרו שם מבחירתם החופשית, ולכן אם היה הפסד לסוחרים היה עליהם לשלם, תושבי יש"ע גרים במקומותיהם כשליחי ציבור, ולכן את ההוצאות צריך הציבור כולו לשאת על כתפיו.

ג. בין פרנסה לתחביבים

בשור"ת נודע ביהודה (מהד"ת יו"ד סי' י) דן בשאלה האם מותר לעסוק במקצוע הצידי. בתוך התשובה נוטה לאסור מטעם שבני ישראל אינם עוסקים בצידי אלא זהו מקצועם של בני עשו, אך אחר כך מגיע לאיסור הלכתי ברור ואלו דבריו:

1. **הערת העורך (ע. א.):** הכותב נקט כדבר פשוט שדינה של המכונית כדינו של המלבוש. והדברים תמוהים. כל האיסור לא נאמר אלא על שינוי של הזהות האישית, על ידי לבוש של גוי. אולם היכן מצאנו שאסור להיכנס בלבוש יהודי למקומות שבהם גרים גויים, כדי שמי שאינו רואה את הנכנס יחשוב שיש שם רק גויים? ולדברי הכותב, האם ישנה בעיה הלכתית בנסיעת "טרמפ" עם ידיד ערבי כשאינן בכך סכנה?
 2. **תשובת הכותב:** האיסור הוא לומר שאתה גוי. השו"ע הרחיב שאסור גם להיראות כגוי. ועי' רמ"א (יו"ד קעח, א) שכל האיסור בבגדי גויים הוא רק בדברים שיש בהם פריצות. לצערנו, לרבים מהאנשים המכונית הפרטית שהם נוהגים בה היא מרכיב באותה שלחה לא מפחות מסוג הבגד. באשר לכניסה למקומות שיש בהם גויים אינו דומה לנסיעה במכונית פרטית. אכן אם בנסיעה ברור שיש כאן שני לאומים שונים, אין בעיה.
- ואף שמואל הנביא נאלץ להסתיר משאול את מטרת הליכתו.

ועד כאן דיברתי מצד יושר ההנהגה שראוי לאדם להרחיק מזה. ועכשיו אני אומר, אפילו איסורא איכא; שהרי כל העוסקים בזה צריכין להיכנס ביערות ולהכניס עצמם בסכנות גדולות במקום גדודי חיות, ורחמנא אמר "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם". ומי לנו גדול ואומן בקי בצידה יותר מעשו שהכתוב העיד עליו: "ויהי עשו איש יודע ציד" וכו', ופוק חזי מה אמר הוא על עצמו "הנה אנכי הולך למות" וגו', ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, שהיינו שהוא מסתכן בכל יום בין גדודי חיות. וכן פירשו הרמב"ן. ומעתה, איך יכניס עצמו איש יהודי למקום גדודי חיות רעות! ואף גם בזה, מי שהוא עני ועושה זו למחייתו - לזה התורה התירה כמו כל סוחרי ימים מעבר לים; שכל מה שהוא לצורך מחייתו ופרנסתו, אין ברירה, והתורה אמרה: "ואליו הוא נושא את נפשו". ואמרו רז"ל: "מפני מה זה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר עצמו למיתה, לא על שכרו כו'". אבל מי שאין עיקר כוונתו למחייתו, ומתאוות לבו הוא הולך אל מקום גדודי חיות ומכניס עצמו בסכנה - הרי זה עובר על "ונשמרתם מאוד".

מכאן שיש הבדל ברור בין מטרות שונות של נסיעה, אם היא למטרת תחביבים או למטרת פרנסה. כאשר סיבת הנסיעה היא לצורך עבודה, הדבר מותר גם כאשר הוא כרוך בסיכון; אך אם המטרה היא תחביב כלשהו אין היתר לסכן את הנפש עבור כך. כמוכן, צריך לשקול, שיש צורך לאדם לא להיות כלוא ביישובו אלא לבקר את משפחתו, חבריו וכו', כך שלא כל נסיעה שאינה למטרת פרנסה היא נסיעה סתמית, אלא הרבה פעמים הנסיעה נחשבת כצורך לחיים תקינים ובריאים.

הראי"ה קוק זצ"ל (אגרות הראי"ה ח"ג סי' תתנב) קובע:

כל דבר שיש בו חשש סכנה, אע"פ שמנהג העולם להיכנס בכך לצרכן של הבריות, אין היתר כי אם לפרנסה... אבל לא לשם טיול בעלמא.

ונראה שנסיעה לצורך, כגון שמירה על קשרי משפחה אינה טיול בעלמא, והאיסור הוא על נסיעות שאין להם מטרה מוגדרת.³

3. **הערת העורך (ע. א.)**: דברי הכותב תמוהים לענ"ד. המגורים ביש"ע הם חלק ממצוות כיבוש הארץ; ועצם החיים השגוריים שם, כולל כל נסיעה בכבישים, היא חלק מפעולת הכיבוש וההתיישבות. רק בגלל החיים השגוריים ביש"ע נשארים חבלי ארץ אלה תחת ידינו ולא עוברים לידי הנכרים ח"ו. אשר על כן אין להתחשב בשאלה האם הנסיעה היא לצורך פרנסה או לצורך תחביב, ואדרבה - דווקא הנסיעה לצורך תחביב מבטאת את חיי השגרה המממשים את האחיזה השלמה בארץ. והדבר ידוע, שקשה מאד להחזיק מעמד בתחושה של חיים בתוך בית כלא, ואחד הדברים המחזקים את הרוח של הפרט ושל הציבור כולו הוא הנכונות לנסוע כמעט בכל שעה ולכל צורך, ללא פחד ומורא. דברי הנודע ביהודה נאמרו על כניסה למצבי סכנה באירופה במקרים שבהם אין כל ערך וחשיבות בהליכה דווקא במקומות אלו, ואין להוכיח משם לענייננו. ועיי' מאמרו של הרב אהרן הראל בגיליון זה על טיולים בשטחי יש"ע בשעה זו.

תשובת הכותב: טענתי היא שיש להבדיל בין שיגרה החייבת להמשך בכל מחיר, כגון: עבודה, שמחות של מצוה וכדו' לבין נסיעה למטרות פחות חיוניות. אמנם באופן כולל גם נסיעה כזאת היא מצוה, אך צריך לשקול הפסד מצוה כנגד שכרה. איבוד נפשות על מנת לשבת בבית קפה בירושלים אינו מוסיף להתיישבות, אלא להיפך, מחליש אותה. בזמנים שאינם רגילים עדיף לקבל את עצתו של ר' אליעזר (סוכה כז, ב). משבח אני את העצלנים. סיכום דברי הוא שכל נסיעה שאדם יימנע לבצעה בגלל מזג אוויר קשה וכדו', עליו להימנע ממנה בזמן שיש סכנה, ואסור להסתכן לחינם. ואכן ישנם תחומים נוספים בהלכה שהאדם נדרש להכריע כל פעם מחדש כיצד ינהג, ואין בהם הוראה גורפת לדוגמה בהלכות תפילה (או"ח צד, ד): "היה רוכב על החמור, אין צריך לירד ולהתפלל, אפילו אם יש לו מי שתופס חמורו, אלא מתפלל דרך הילוכו; וכן אם היה בספינה או ע"ג קרון, אם יוכל לעמוד, עומד; ואם לאו, יושב במקומו ומתפלל. או אם היה הולך ברגליו, מתפלל דרך הילוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים, אפילו שלא במקום סכנה, כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוון. והכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו ויישוב דעתו".

